

Het Gebied

Het Foxholstermeer en omgeving

Egbert Boekema

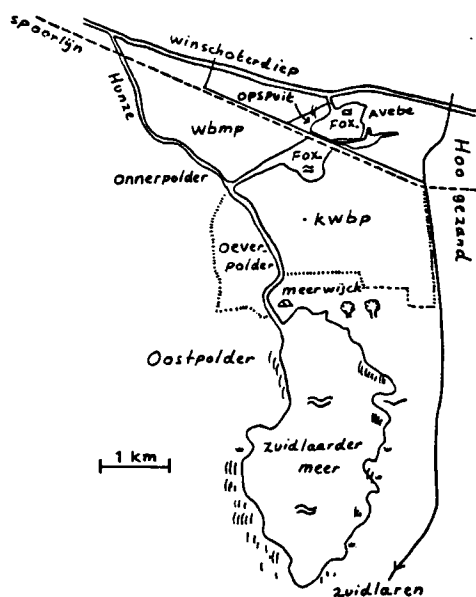
Het Foxholstermeer en omgeving is een van de minder bekende vogelgebieden in Groningen. Omdat het aansluit op de Onner- en Oostpolder in de gemeente Haren en omdat de stichting *Het Groninger Landschap* hier recentelijk een aanzienlijke oppervlakte in handen heeft gekregen, is het de verwachting dat deze onbekendheid binnenkort zijn langste tijd heeft gehad. Een goed moment om de vogels van het Foxholstermeer eens te belichten.

Het Foxholstermeer

Het Foxholstermeer ligt tussen de Hunze en het Winschoterdiep in de gemeente Hoogezand-Sappemeer. Het is langgerekt van vorm; eigenlijk bestaat het uit twee plassen, want al meer dan 100 jaar loopt de spoorlijn Groningen-Winschoten er dwars doorheen. De hieraan parallel lopende kaarsrechte industrieweg is van recenter datum. Aan de noordzijde grenst het meer aan het Avebe-complex en een paar scheepswerven; in de hoge kranen broedde een enkele keer een paartje Torenvalk. Hoog over het meer loopt een hoogspanningsleiding; om het water te kunnen overbruggen staan op beide oevers extra hoge masten. Aan de zuidwestzijde loopt de plas in een punt uit in de Hunze. Dit is landschappelijk het mooiste stuk.

Behalve de twee plassen liggen naast de noordelijke plas twee voormalige opspuitingen. Deze terreinen zijn in het midden van de jaren 70 met zand, modder en organisch afval opgespoten en sindsdien aan hun lot overgelaten. Op de drogere delen groeien momenteel vooral wilgen, op de natste delen riet. Doordat de modder vanaf het zuiden werd opgespoten lopen beide terreinen naar het noorden af; helemaal in de noordpunt ligt nog een plasje. In de jaren 80 is naast de zuidplas een bassin

aangelegd voor opvang van afvalwater met organisch slib. De zuidplas (35 ha) is eigendom van de gemeente Groningen en heeft als bestemming "natuurgebied". De noordplas is sinds kort eigendom van de gemeente Hoogezand-Sappemeer (36 ha) en heeft als bestemming "boezemwater"; een klein stukje (7 ha) is eigendom van de Avebe.

Figuur 1. Ligging van het Foxholstermeer en omgeving.

Aan planten heeft het Foxholstermeer weinig te bieden. Waterplanten ontbreken en in de oeverzone is behalve wat riet en andere gewone planten niets te zien. Ook voor de broedvogels is het meer niet zo interessant. In de smalle oeverzone broeden voornamelijk Futen en hier en daar een Waterral. Rietzanger en Kleine Karekiet zitten ook in de oeverzone, maar zijn talrijker in het rietveld op de opspuit. De Buidelmees heeft zich hier recent gevestigd. In de winter kunnen we meer vogels aantref-

fen. Tabel 1 geeft maandmaxima voor de talrijkste vogels van het Foxholstermeer, vermeld in de afgelopen 20 jaar. Aan de hand van deze tabel geef ik het karakteristieke doortrekpatroon op het Foxholstermeer kort weer.

Een van de grootste factoren in de aantalsfluctuaties is de mens. Omdat het meer langgerekt van vorm en niet al te groot is, betekent het verschijnen van een enkele boot al een grote onrust. Dit gebeurt vaak. De noordelijke plas van het meer heeft een verbinding met het Winschoterdiep en de zuidelijke plas loopt in de Hunze uit. Vanaf de industrieweg, die direct aan het water grenst, laten vissers vaak hun bootje het water inglijden, weer of geen weer. En in de zomer komen motorkruisers uit het Zuidlaardermeer aangetuft. In de jaren 70 zaten er vaak tientallen Grote Zaagbekken en meer dan duizend Smienten. Samen met het Zuidlaardermeer was het Foxholstermeer de beste plek voor Smienten in de omgeving. Maar als er veel verstoring is vertrekken zij het eerst. Wilde Eenden zijn wat minder gevoelig voor verstoring. Het minst gevoelig voor verstoring zijn de duikeenden. Kuif- en Tafeleenden foerageren met een paar honderd voornamelijk op de noordplas, vaak samen. Op 31 januari 1993 zat er een record-aantal van 320 Tafeleenden en 270 Kuifeenden. Dit verschijnsel is recent. In de jaren 70 was de noordplas sterk vervuild door het instromend industriewater uit het Winschoterdiep en zag je zelden duikeenden op de noordplas. Met de verbetering van de waterkwaliteit namen de duikeenden in aantal toe. Wilde Eenden zijn het talrijkst op de noordplas. Ze foerageren echter in de omgeving en zitten alleen overdag op de plas. Ook Meerkoeten zijn soms talrijk en in perioden zonder al te veel verstoring lopen de aantallen op tot vele honderden.

De maximale aantallen steltlopers komen vrijwel zonder uitzondering uit de jaren 70. Op het slik van de opspuiting waren in de zomer altijd veel verschillende soorten te zien. Er broedden enkele paartjes Kleine Plevier en er was een slaapplek van Grutto's. Verder ruiters en strandlopers. In feite dezelfde soorten als bij het Hoeksmeer, de Tjamme of het Jaap

Deensgat, alleen in sterk lagere aantallen. De opspuiting was dan ook niet zo groot. Dat had wel weer als voordeel dat alle watervogels van dichtbij waren te zien. Een hoogtepunt in 1976 was bijvoorbeeld een Witvleugelstern, die van dichtbij was te bewonderen. Andere leuke waarnemingen zijn Krooneend (13-11-93), Toppereend (4 op 10-4-89), een trekkende Steenarend, Drieteenstrandloper, Grauwe Franjepoot, Zwartkopmeeuw en Poelsnip. Ieder jaar pleistert er wel een Visarend. Een dieptepunt in 1976 was een gans die wekenlang om een hoogspanningskabel gekruld hing, hoog boven het meer. Meestal lopen draadslachtoffers minder in het oog.

Westerbroekstermadepolder

De Westerbroekstermadepolder is bijna 200 hectare groot en ligt aan de noordzijde van het Foxholstermeer, de Hunze is de westgrens. Aan de noordoostkant loopt de eerdergenoemde spoorlijn. Door deze begrenzingen is de polder driehoekig. Alle sloten lopen parallel in zuidwest-noordoostrichting. De hele polder is boomloos. Ook is er geen bebouwing aanwezig; de boerderijen staan alle ver verwijderd, vooral aan de weg langs het Winschoterdiep. Van enige afstand lijkt het gebied vlak. Toch is er wel reliëf. Zandige verhogingen liggen aan de oostzijde en venige laagtes aan de westkant.

Tot voor kort bestond de polder deels uit bouwland en deels uit grasland, met vrij smalle sloten, een heel ander type polder dan de Onner- en Oeverpolder aan de andere kant van de Hunze. Sinds 18 december 1992 is de Westerbroekstermadepolder eigendom van *Het Groninger Landschap* en is het bouwland verdwenen. Het is de bedoeling om er een natte weidevogelpolder met plas-dras-situaties van te maken. In 1993 is met de inrichting begonnen. Op drie plaatsen zijn laagtes gecreëerd. De afgeschraapte grond werd gebruikt om de dijk rond de polder op te hogen. Ook werd een oude meander van de Hunze weer uitgegraven. Momenteel is de polder al wat drassiger en ruiger dan voorheen. Pas als de inrichting is afgesloten kan de waterstand verder omhoog maar nu al is te zien dat aantallen vogels zijn

Tabel 1. Maximale aantallen per maand voor de talrijkste watervogels 1975-94 tijdens mijn 112 bezoeken, aangevuld met incidentele tellingen van anderen.

	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
Fuut	10	9	18	39	12	12	10	6	19	6	5	4
Blauwe Reiger	6	1	7	2	5	.	1	4	.	4	.	5
Aalscholver	2	.	1	3	2	6	2
Knobbelzwaan	5
Bergeend	.	5	21	10	15	12	14	12	5	.	.	.
Smient	1050	1880	2050	710	1	480	1500	1050
Wintertaling	186	151	25	23	5	3	.	2	60	60	85	10
Wilde eend	1780	700	765	52	180	35	100	70	450	350	800	1400
Zomertaling	.	.	1	12	.	2
Krakeend	1	.	2	6	3	.	1	.
Pijlstaart	.	6	4	2	1	.	.
Slobeend	.	4	5	48	8	5	2	2	146	74	5	9
Tafeleend	320	236	77	36	3	4	11	5	8	27	40	41
Kuifeend	270	65	44	25	4	1	23	2	2	.	80	22
Grote Zaagbek	42	28	29	3	1	44
Nonnetje	16	17	5	1
Waterhoen	2	.	3	19	.	.	.	1	3	.	2	.
Meerkoet	630	780	1100	215	+	+	+	4	41	55	300	31
Scholekster	1	14	273	242	38	7	203	123	2	.	.	.
Kluut	.	.	1	.	2	3
Kleine Plevier	6	8	15	11	2	.	.	.
Bontbekplevier	11	5	.	3	5	1	.	.
Goudplevier	.	.	3
Kievit	.	.	17	.	.	4	180	50	40	.	.	.
Kleine Strandloper	.	.	.	1	.	.	5	6	8	.	.	.
Temmincks Strandloper	4	.	2	1
Krombekstrandloper	1
Bonte Strandloper	.	.	6	8	1	1	1	4	4	.	.	.
Kemphaan	.	.	.	1	38	1	52	98	25	.	.	.
Watersnip	3	.	10	34	1	.	.	130	375	360	.	3
Bokje	.	.	1	1	7	1	.
Grutto	.	30	70	28	14	1280	1480	68
Wulp	.	.	4	.	1	.	1	6
Regenwulp	11	.	8	1
Zwarte Ruiter	1
Tureluur	.	1	1	2	2	14	3	1
Groenpootruiter	.	.	.	1	2	1	1	1
Witgatje	2	2	1	.	.	.
Bosruiter	1	.	3	3
Oeverloper	8	.	8	17	10	.	.	.
Grote Mantel	6	.	1	.	2	2	1	2	2	.	1	6
Kleine Mantel	1
Zilvermeeuw	38	.	150	5	2	12	.	27	5	2	.	28
Stormmeeuw	160	+	24	3	19	13	4	1	1	+	+	+
Kokmeeuw	30	25	300	20	50	260	580	480	15	+	+	+

toegenomen. Ook de planten gaan vooruit. In de meeste slootjes groeit waterviolier, een soort die ontbreekt in vervuilde sloten in het cultuurlandschap.

Al vanaf 1970 had het Staatsbosbeheer belangstelling voor de Westerbroekstermadepolder; ik heb een vage herinnering van hoe ik met Johan Steenhuis in 1971 de polder op weidevogels telde. We zagen veel Kieviten, maar verder niet erg veel bijzonders. In 1976 inventariseerde ik de polder opnieuw op weidevogels. Ook toen zaten er niet veel vogels, hoewel in dat jaar het water plaatselijk, in de zuidwesthoek, vlak onder het maaiveld stond. Extra water, de gunstige structuur en omvang voorspellen echter een mooie toekomst voor de Westerbroekstermadepolder.

In deze overgangstijd staat het er zó voor: soms zitten er een paar honderd Smienten in het deel dat grenst aan het Foxholstermeer. Op de pas gegraven plasjes zaten in 1993 tientallen Slobeenden en Smienten. In januari 1994 verbleven er maximaal 1850 Kolganzen, 230 Rietganzen en 50 Brandganzen. Soms zitten de ganzen ook in de naastgelegen Onnerpolder. In de winter 1992-93 waren er tamelijk veel roofvogels met maximaal 22 Buizerden. In het winterhalfjaar zitten er soms wolken Kieviten (maximaal 1100) en ook Wulpen en Goudplevieren. Verder zijn er nog niet veel spectaculaire veranderingen, maar als ook in het zomerhalfjaar de waterstand hoog zal zijn, kunnen we veel steltlopers verwachten.

Kropswolderbuitenpolder

Tussen het Foxholstermeer en het recreatieterrein Meerwijck ligt de Kropswolderbuitenpolder. Deze is iets groter dan de Westerbroekstermadepolder. *Het Groninger Landschap* heeft ook hier grootse plannen.

Ook dit is een "lege polder": alle boerderijen staan aan de rand, in dit geval langs de weg die oostelijk om het Zuidlaardermeer loopt. Wat de vogels betreft is het een gewone polder: niet helemaal leeg maar ook niet al te vol. Hier is een wat terloopse impressie van wat je kan aantreffen: 2 maart 1976 240 Kauwen, 50 Roeken; 14 maart 1976 14 Bonte kraaien; 30 januari 1977 48 Veldleeuweriken; 5 februari 1989 44 Wulpen en 30 Zilvermeeuwen en op 15 januari 1994 600 Kolganzen en 200 Rietganzen. Ook in een gewone polder zitten wel eens schaarsere vogels: op 9 april 1981 zaten er bijvoorbeeld 14 Kraanvogels.

Toen ik hier in 1976 inventariseerde bleek dat de hoeken tegen het Foxholstermeer aan nog tamelijk extensief werd benut. Op 25 mei 1976 groeide in deze hoek vrijwel geen raaigras, de overheersende plant van het huidige nederlandse grasland. Wel groeide er veel dravik, beemdgras, witbol en veldzuring en heel veel fluitekruid. In de fluitekruidvelden zongen drie Paapjes. Er zaten zeer veel insecten, zoals zweefvliegen, en vuur- en andere vlinders fladderden rond.

Mogelijk zou een dergelijk half-natuurlijk grasland met fluitekruid weer terug kunnen komen bij inrichting van de Kropswolderbuitenpolder. Het Paapje zat, evenals de Roodborsttapuit in de jaren 70 overigens ook langs de noordoostelijke rand van de Westerbroekstermadepolder. Ook hier zouden dus nieuwe stroken met fluitekruid niet misstaan.

Met dank aan Loek Scholtens voor aanvullingen en commentaar.

Egbert Boekema
Marsstraat 2, 9742 EP Groningen